

М. Р. Романинець

Львівський державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ПРОСТОРУ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

© Романинець М. Р., 2019

У статті на основі ґрунтовного аналізу чинного національного й міжнародного законодавства, сучасних наукових розвідок окреслено теоретико-правові аспекти академічної мобільності українського студентства в умовах глобалізованого простору. З'ясовано, що академічна мобільність, як свідчить практика, є системним явищем. Вона враховує об'єктивну сторону (державну політику в галузі освіти – професійної освіти (навчання), державну кадрову політику в різних професійних групах, нормативно-правові умови освіти, навчання, зокрема і професійного, професійної діяльності) та суб'єктивну (особисті якості людини в академічному та професійному середовищах) як певну структуровану модель, парадигму забезпечення такого виду мобільності як основної складової успішності в навчанні, а згодом – професіоналізму.

Доведено, що головною метою процесу мобільності є переміщення, перспектива, працевлаштування. Побудова концепції розвитку міжнародної діяльності та участь у спільних освітніх проєктах мають стратегічне значення для закладів вищої освіти. У такому випадку новітні освітні стратегії ведуть до якісних зрушень чи вдосконалення робочого процесу або структури університету та узгоджуються з концепцією розвитку, проблематикою наукової діяльності та навчальними планами закладу.

Ключові слова: академічна мобільність; студентство; глобалізаційний простір; вища освіта; заклади вищої освіти; міжнародна діяльність; правове регулювання; філософсько-правові детермінанти.

М. Р. Романинець

АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ УКРАИНСКОГО СТУДЕНЧЕСТВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗОВАННОГО ПРОСТРАНСТВА: ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

В статье на основе действующего национального законодательства с учетом современных вызовов обозначены инновационную модель учреждения высшего образования в Украине. В системе высших учебных заведений Украины можно выделить следующие четыре основных типа по формесобственности это: учреждение высшего образования государственной формы собственности – основан государством, которое финансируется из государственного бюджета и подчиняется соответствующему центральному органу исполнительной власти; учреждение высшего образования, находящегося в собственности Автономной Республики Крым – основан органами власти Автономной Республики Крым, финансируемого из бюджета Автономной Республики Крым и подчинен органам власти Автономной Республики Крым;

учреждение высшего образования – основанный местными органами власти, финансируется из местного бюджета и подчинен местным органам власти; учреждение высшего образования частной формы собственности – заснований на частной собственности и подчинен владельцу или владельцам. Доказано, что перспективы развития учреждения высшего образования на инновационной основе зависят от тех реформ, которые регулируют эту сферу деятельности, и, как это ни прискорбно, – от политического вектора. При этом специфической особенностью процесса реформирования образования является то, что практически невозможно поэтапное его осуществление. Реформа должна проходить системно во всех направлениях и отражать все аспекты деятельности высшей школы не только в настоящем, но и на перспективу.

Ключевые слова: высшие учебные заведения; инновационная модель; высшая школа; университет; институт; колледж; Закон Украины «О высшем образовании»; образовательно-профессиональные программы высшего образования; обучение; воспитание профессиональная подготовка; государство.

M. R. Romanian

Department of Theory and History of State and Law,
Constitutional and international law
Lviv State University of Internal Affairs
Ph.D.

ACADEMIC MOBILITY OF UKRAINIAN STUDY IN GLOBALIZED SPACE: PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECTS

In the article on the basis of the current national legislation taking into account modern challenges, an innovative model of higher education institution in Ukraine is outlined. In the system of institutions of higher education of Ukraine, the following four main types of ownership can be distinguished: it is a state-owned higher education institution established by the state financed from the state budget and subordinated to the relevant central executive body; Higher education institution owned by the Autonomous Republic of Crimea – established by the authorities of the Autonomous Republic of Crimea, financed from the budget of the Autonomous Republic of Crimea and subordinated to the authorities of the Autonomous Republic of Crimea; Higher education institution – founded by local authorities, financed from the local budget and subordinated to local authorities; a higher education institution of a private property form is based on private property and is subordinate to the owner or owners. It is proved that the prospects for the development of an institution of higher education on an innovative basis depend on those reforms that regulate this sphere of activity, and, sadly, from the political vector. In this case, the specific feature of the process of reforming education is that it is virtually impossible to implement it gradually. The reform should take place systematically in all directions and reflect all aspects of the activity of higher education not only in the present time, but also in perspective.

Key words: institutions of higher education; innovative model; High school; university; institute; college; Law of Ukraine "On Higher Education"; educational and professional higher education programs; teaching; education; professional training; state.

Постановка проблеми. Нині вища освіта передбачає відкритість майбутньому, її подальший розвиток повинен подолати замкненість освітнього простору й надати освітньому процесу більш творчого характеру, що відповідав би реаліям сучасного суспільства та стрімкому розвитку соціального простору. Ефективність освіти багато в чому залежить від того,

яку мету мають учасники цього процесу, насамперед студенти. Є очевидним факт складного переплетіння особистісних, соціальних та професійних мотивацій та орієнтацій у свідомості та настроях студентства.

Аналіз життєвих стратегій сучасного українського студентства здійснюється в контексті різноманітних змін, що відбуваються в сучасному суспільстві, таких як глобалізація економіки і культури, збільшення сегмента інтелектуальної економіки; прискорення соціальної динаміки, явищ соціальної мобільності, процесу міграції тощо. Відповідно, система освіти в Україні переживає перманентну кризу, у ній відбуваються різноманітні, не завжди обґрунтовані, трансформації тощо. У такому контексті відбувається складна взаємодія особистої життєвої стратегії з домінуючими в суспільстві стереотипами щодо вищої школи та її можливостей.

Аналіз дослідження проблеми. Аналіз вітчизняної науково-педагогічної літератури та інформаційно-аналітичних доповідей міжнародних організацій свідчить, що дослідження сутності процесу академічної мобільності стало предметом вивчення і зарубіжних, і українських науковців. Зокрема, Г. Лаурейс, Х. Ріддер-Сімоенс у своїх наукових працях досліджують проблему періодизації академічної мобільності; С. Маргінсон, Дж. Найт, У. Тайхлер вивчають тенденції та перспективи розвитку академічної мобільності в різних регіонах світу; С. Вінсент-Ланкрін, Ф. Мюхе, аналізують мотивацію суб'єктів організації студентської мобільності та стратегії переміщення іноземних студентів закладів вищої освіти іншої країни.

Проблеми міжнародної діяльності закладів вищої освіти та вироблення підходів до формування концепції розвитку міжнародного співробітництва розглядають такі українські автори, як В. Г. Кремень, М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, О. В. Співаковський, В. З. Грищак. На актуальності питань співробітництва університетів із зарубіжними організаціями, фондами, грантодавцями наголошують О. І. Шнирков, І. О. Мінгазутдінов, С. А. Шмельова. Незважаючи на те, що за останні десятки років відбулися значні зміни у вищій школі, які спричинили реформування системи вищої освіти України відповідно до міжнародних стандартів та норм, актуальним сьогодні залишається розкриття тих можливостей й нових шляхів, які дозволяють сучасному університету інтегруватись до світового освітнього простору.

Мета статті – на основі ґрунтовного аналізу чинного національного й міжнародного законодавства, сучасних наукових розвідок окреслити теоретико-правові аспекти академічної мобільності українського студентства в умовах глобалізованого простору.

Виклад основного матеріалу. Поняття мобільність загалом слід інтерпретувати як модний концепт, який обґрунтовує рух, безперервність, плинність та відсутність кордонів [1]. Вона притаманна всьому: еволюції, світу, державам, державному регулюванню та його системам (підсистемам). Вона характерна і для освіти, яка повинна не лише постійно модернізуватися для надання якісних за змістом навчальних знань, умінь і навичок (бути гнучкою), а й забезпечувати мобільність підготовленого спеціаліста на ринку праці, закладаючи індивідуальні якості його професійної та інших видів мобільності [2], тобто забезпечувати мобільність особистості загалом.

Звідси, під мобільністю особистості слід розуміти процес саморозвитку людини протягом життя, в межах якого відбувається становлення суб'єктної активності особистості на основі розвитку й структурування сукупності професійно орієнтованих характеристик, що забезпечують реалізацію 52 функцій пізнання, спілкування і регуляції в конкретних видах діяльності та на різних етапах професійного шляху.

Деякі науковці ототожнюють мобільність особистості з академічною мобільністю, проте такі твердження є не цілком слушні. Для того, щоб упевнитись у помилковості зазначених трактувань,

пропонуємо детальніше зупинитись на розгляді поняття академічної мобільності. Академічна мобільність – це можливість упродовж періоду навчання провчитись один або більше семестрів в іншому вищому навчальному закладі, де готують фахівців з цієї ж спеціальності із зарахуванням дисциплін (кредитів) та періодів навчання; ефективніше розвивати особистий інтелектуальний потенціал. Академічна мобільність є явищем динамічним, бо саме це – форма інтернаціоналізації освіти, що сприяє інтеграції індивіда до міжнародної системи освіти. Вона є: важлива складова процесу інтеграції вищих навчальних закладів у міжнародний освітній простір; період навчання студента в країні, громадянином якої він не є; виїзд певної кількості студентів для навчання за кордон; важлива якісна особливість європейського простору, що передбачає обмін людьми між вищими навчальними закладами та між державами; це можливість обрання найкращих варіантів навчання для підготовки сучасного фахівця [1, с. 56].

Процес академічної мобільності також передбачає отримання додаткової (паралельної) освіти, нові професійні освітні стандарти, моніторинг якості освіти, рейтинги закладів вищої освіти, оновлення змісту навчання (перегляд і модернізація програм, навчальних матеріалів, літератури, засобів навчання), розробку і впровадження нових навчальних дисциплін із перспективних наукових напрямів, насамперед міжгалузевих та прикладних); комп'ютеризація навчання та управління; побудову навчально-виховного процесу на засадах вільної творчої освіти (Liberal Arts Education), свободу вибору індивідуальної навчальної програми, вибіркові дисципліни, сертифікатні програми, одержання додаткової спеціальності (major&minor), посилення творчої та самостійної складової навчання, створення інноваційно-освітніх центрів; демократизм у стосунках викладачів та студентів, посилення ролі студентського самоврядування; прозорість вступного тестування.

Студентська академічна мобільність – це процес здобуття студентом знань і навичок у закладах вищої освіти країни, в якій він не має статусу громадянина. Цей процес передбачає безпосередній перетин кордону фізичною особою, з урахуванням попередньо здобутої освіти та з присвоєнням кваліфікацій чи наукового ступеня по закінченню терміну навчання. За способом організації існують два варіанти академічної мобільності: організована (здійснюється в рамках економічного, політичного або міжуніверситетського академічного партнерства) та індивідуальна (з власної ініціативи студента). Відповідно до мети розрізняють горизонтальну мобільність (навчання в іншому закладі вищої освіти з метою отримання певного академічного або наукового ступеня) і вертикальну (з метою отримання наступного академічного чи наукового ступеня) [2, с. 20–21].

Оскільки багато завдань спрямовані на формування єдиного світового освітнього простору через співробітництво країн у галузі освіти і процесів навчання своїх громадян, то саме відкритий освітній простір сприятиме мобільності студентів.

Академічна мобільність, як свідчить практика, є системним явищем. Вона враховує об'єктивну сторону (державну політику в галузі освіти – професійної освіти (навчання), державну кадрову політику в різних професійних групах, нормативно-правові умови освіти, навчання, у тому числі професійного, професійної діяльності) та суб'єктивну (особисті якості людини в академічному та професійному середовищах) як певну структуровану модель, парадигму забезпечення даного виду мобільності як основної складової успішності в навчанні, а згодом – професіоналізму [2]. Тож, процес її активізації залежить від середовища, в якому вона відбувається, суттєвий вплив на формування якого має саме державне регулювання процесу активізації академічної мобільності суб'єктів освітнього та наукового процесу.

На думку автора, під державним регулюванням процесу активізації академічної мобільності слід розуміти сукупність правових, організаційних, економічних та інформаційних дій держави, спрямованих на створення належного середовища для реалізації права суб'єктів освітнього та наукового процесу на академічну мобільність.

Механізми правового регулювання процесу активізації академічної мобільності, визначено на законодавчому рівні, в таких документах, як Закон України «Про вищу освіту» [5], Положенні про порядок реалізації права на академічну мобільність, затвердженого постановою КМУ від 12 серпня 2015 р. за № 579 (далі – Положення) [6], Національній стратегії розвитку освіти на 2012–2021 роки [7] та ін. Проте перш ніж перейти до розгляду дій держави та механізмів державного регулювання процесу активізації академічної мобільності варто зупинитись на вивченні видів академічної мобільності та їх відмінних рис, оскільки специфіка окремих видів академічної мобільності вимагає на специфічні механізми державного регулювання

Згідно з Положенням за місцем реалізації права на академічну мобільність розрізняють внутрішню та міжнародну академічну мобільність. Статистика останніх років свідчить, що внутрішня мобільність в нашій державі набуває більш швидких темпів розвитку, ніж міжнародна. По-перше, процедура переведення студента з одного українського закладу вищої освіти до іншого за рахунок трансферу та накопичення кредитів ECTS є доволі простою, ніж переведення до іноземного закладу вищої освіти. По-друге, прискоренням темпів розвитку внутрішньої мобільності студентів, викладачів та самих університетів стала і тимчасова окупація Криму та непідконтрольність українській владі частини територій Донецької та Луганської областей.

Водночас міжнародна академічна мобільність студентів в Україні розвивається дуже повільно. Закордонне навчання й стажування за рахунок закладів вищої освіти або держави становить менше 10 % від офіційно оголошеної кількості «мобільних українських студентів». Основними причинами гальмування міжнародної академічної мобільності студентів за результатами досліджень спостережної групи Болонського процесу (BFUG) визнано: брак фінансування, відмова в наданні віз, мовні бар'єри, організація навчання, правові питання, брак інформації про можливості навчання за кордоном тощо.

Однією з найболючіших проблем розвитку міжнародної академічної мобільності української молоді є і відсутність на державному рівні мотивації та стимулювання продовження кар'єри в Україні. Неодноразові обговорення цієї теми на різних рівнях впродовж останніх десяти років поступово стали сприйматись як атрибут зміни влади в країні (2005, 2010, 2014 рр.).

Разом з тим, привабливі пропозиції для працевлаштування українцям з іноземною освітою пропонують хіба що великі та середні компанії, які орієнтують свою діяльність на інноваційні бізнес-моделі. Державний сектор та науково-освітня сфера не мають для цього власних ресурсів і не отримують належної підтримки від уряду [8, с. 120].

Академічну мобільність класифікують за такими факторами: за місцем реалізації права на академічну мобільність: внутрішня академічна мобільність (у закладах вищої освіти України) та міжнародна академічна мобільність (у закладах вищої освіти поза межами України); за способом організації: індивідуальна академічна мобільність (індивідуальний порядок учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти – партнерах) та групова академічна мобільність (група учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти-партнерах); за ознакою переміщення: зворотна мобільність – переміщення іноземних громадян з освітніми та дослідницькими цілями в країну та пряма мобільність – переміщення студентів і дослідників за кордон; за поставленою метою: Ступенева мобільність – навчання у вищому навчальному закладі, відмінному від постійного місця навчання учасника освітнього процесу, з метою здобуття ступеня вищої освіти, що підтверджується документом про вищу освіту та кредитна мобільність – навчання у закладі вищої освіти, відмінному від постійного місця навчання з метою здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи та/або відповідних компетентностей, результатів навчання (без здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи), що будуть визнані у закладі вищої освіти постійного місця навчання; за ознакою ініціативності: ініціативна академічна мобільність (реалізація індивідуальних освітніх, академічних та дослідницьких програм у рамках вітчизняних і

зарубіжних державних програм та проєктів та мотивована академічна мобільність (мотивація зі сторони навчальних закладів); за часовою ознакою: вертикальна (повна) – якщо студент направляє до іншого навчального закладу на термін навчання від одного до двох років та горизонтальна (часткова) – якщо студент скеровується до іншого навчального закладу на один семестр або декілька місяців, або на період проведення практики [9].

Запровадження академічної мобільності в українських закладах вищої освіти на сьогоднішній день передбачає: відкриття в українських закладах вищої освіти філій міжнародного університету для організації обміну студентами; створення інформаційної бази даних про світові, європейські та національні університети, програми міжнародної мобільності; інтернаціоналізація навчальних планів; розробка веб-сторінок, які б відображали процеси, що відбуваються у створених консорціумах; створення необхідної системи кураторства, яка б дозволяла практичну реалізацію потреб студентів щодо мобільності; організація служб для адаптації студентів у новому середовищі; забезпечення належного рівня підготовки студентів до навчання в іноземному закладі вищої освіти за допомогою спеціальних курсів, конференцій, спеціалізованих тренінгових програм; створення нової системи підвищення кваліфікації та перепідготовки для професорсько-викладацького складу, яка задовольняла реалізацію важливого загальноєвропейського принципу – «освіта через усе життя» [10, с. 142].

Позитивним для нашої держави в розвитку міжнародної академічної мобільності є укладання багатосторонніх договорів у галузі освіти. Наприклад, найвідоміша європейська програма – «Erasmus», в якій наведені схеми мобільності – «Комет», «Лінгва», програм DAAD, IREX, UGRAD та Програма стипендій ім. Фулбрайта, мета яких – створити європейську модель вищої освіти. Міжнародні освітні програми є актуальними для українських студентів тому, що вони сприяють реалізації навичок спеціальності, а й є фундаментом для побудови навичок інтеграції в культурний простір іншої країни.

Висновки. Отже, академічна мобільність в Україні є явищем новим та набуває темпів розвитку. Щоб продовжити розвиток цього інноваційного процесу потрібно, щоб до системи вищої української освіти європейського простору увійшли держави, які повністю сприяють студентському самовиявленню. Головною метою процесу мобільності є переміщення, перспектива, працевлаштування. Побудова концепції розвитку міжнародної діяльності та участь у спільних освітніх проєктах мають стратегічне значення для закладів вищої освіти. У такому випадку новітні освітні стратегії ведуть до якісних зрушень чи вдосконалення робочого процесу або структури університету та узгоджуються з концепцією розвитку, проблематикою наукової діяльності та навчальними планами закладу. Очевидною є необхідність подальших досліджень міжнародного діалогу України та країн Європейського Союзу, широкого розповсюдження результатів аналізу накопиченого досвіду під час організації та проведення семінарів, тренінгів, конференцій з метою активізації міжнародної діяльності українських університетів. Це надасть змогу не лише отримати доступ до сучасних технологій і методик у навчальній сфері, підвищити свою конкурентоспроможність, але й якнайшвидше стати повноправними членами світового науково-освітнього товариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» від 17. 01. 2002 № 2984-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
2. Скиба Т. Ю. Аналіз стану і тенденції розвитку вищої освіти в Україні. Наукові праці. Державне управління. 2013. Вип. 202. Т. 214. С. 136–140.
3. Про вищу освіту :Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 20. С. 134.
4. Горбачик А. П. Особливості менеджменту вищої освіти в сучасних умовах. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2010. Вип. 11. С. 5–20.
5. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти України – погляд у майбутнє. Світ фінансів. Вип. 3(8).

Жовтень, 2006. С. 7–22. 6. Длугопольський О. Розбудова внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти України у світлі орієнтирів європейського стандарту. Вища освіта в Україні: порядок денний для реформ / за заг. ред. Ніколаєва Є. Б. Київ: Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2017. С. 28–33. 7. Захарчин Р. М. Проблеми і перспективи розвитку вищої освіти на інноваційній основі. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 7. С. 13–15.

REFERENCES

1. Закон *України «Про вищу освіту» від 17. 01. 2002 No. 2984-III* [Law of Ukraine «On Higher Education» of 17.01.2002 No. 2984-III.]. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> 2. Skyba T. Yu. *Analiz stanu itendentsii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini. Naukovi pratsi* [Analysis of the state and trends of higher education in Ukraine]. Derzhavne upravlinnia. 2013. Vol. 202. T. 214. pp. 136–140. 3. *Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 17 sichnia 2002 r. No. 2984-III* [About higher education: Law of Ukraine dated January 17, 2002 No. 2984-III.]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2002. No. 20. P. 134. 4. Horbanych A. P. *Osoblyvosti menedzhmentu vyshchoi osvity v suchasnykh umovakh* [Features of management of higher education in modern conditions]. Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky. 2010. Vol. 11. pp. 5–20. 5. Nikolaienko S. *Yakist vyshchoi osvity Ukrainy – pohliad u maibutnie* [The quality of higher education in Ukraine is a look into the future]. Svit finansiv. Vol. 3(8). Zhovten, 2006. pp. 7–22. 6. Dluhopolskyi O. *Rozbudova vnutrishnoyi systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity Ukrainy u svitli oriientyriy evropeiskoho standartu* [Development of an internal quality assurance system for higher education in Ukraine in light of the European standards]. Vyscha osvita v Ukraini: poriadok denniy dlia reform. Za zah. red. Nikolaieva Ye. B. Kyiv: Predstavnytstvo Fondu Konrada Adenauera v Ukraini Publ, 2017. pp. 28–33. 7. Zakharchyn R. M. *Problemy i perspektyvy rozvytku vyshchoi osvity na innovatsiynii osnovi* [Problems and prospects for the development of higher education on an innovative basis]. Naukovizapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. 2011. Vyp. 7. S. 13–15.

Дата надходження: 23.01.2019 р.